

УДК 338.439.5

*Х. З. Махмудов,**д. е. н., професор, завідувач кафедри бізнес адміністрування і права, Полтавська державна аграрна академія**А. С. Олійник,**магістр спеціальності "Менеджмент організацій і адміністрування", Полтавська державна аграрна академія*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

H. Z. Mahmudov,

Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Business Administration and Law, Poltava State Agrarian Academy

A. S. Oliinyk,

Master specialty "Management and Administration", Poltava State Agrarian Academy

EFFICIENCY OF MILK PRODUCTION: ANALYSIS OF CURRENT STATE AND WAYS OF THE DEVELOPMENT

У статті розглянуто основні аспекти підвищення ефективності виробництва молока за рахунок побудови дієвої системи управління технологічними процесами і якістю виробленої продукції, основаної на виявленні внутрішніх резервів зростання продуктивності молочного скотарства.

The article deals with the main aspects of efficiency of milk production by constructing an effective system control by technological processes and product quality, based on the identification of internal growth performance reserves of dairy cattle.

Ключові слова: виробництво молокопродукції, управління, якість, продуктивність, рентабельність, ефективність.

Key words: dairy production, administration, quality, productivity, profitability, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із важливих елементів продовольчого ринку країни є ринок молока і молочної продукції, який являє собою систему товарно-грошових відносин між економічно відособленими виробниками молочної сировини, переробними підприємствами та споживачами. І охоплюючи весь суспільно-відтворювальний процес: виробництво, розподіл, обмін, споживання — переслідує мету щоденного забезпечення найважливішими продуктами харчування із отриманням доходів усіма сегментами ринку.

Однак на сьогодні галузі виробництва і переробки молока знаходяться у складній ситуації. Поступове скорочення поголів'я молочного стада вплинуло на обсяги виробництва і продаж молока, внаслідок чого змінився структурний асортимент молочної продукції із суттєвим зменшенням обсягів її споживання, які знизились чи до не найнижчого рівня за останні півстоліття. Поступово

погіршується і зовнішньоторговельний баланс у молочної групі за рахунок нарощування обсягів імпорту такої продукції. Більш того, по ряду товарних позицій Україна опинилась перед загрозою перетворення з традиційного експортера на нето-імпортера молокопродукції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблеми підвищення ефективності виробництва молока в ринкових умовах господарювання аграрного сектора економіки країни присвячені наукові праці таких вчених-економістів, як А.В. Білуняка [1], О.Г. Бусенка [2], Ю.О. Васютинської [3], В. Ладики, О. Масляка [6] та ін.

МЕТА СТАТТІ

Ціль статті полягає у дослідженні комплексної оцінки стану галузі молочного скотарства та

Таблиця 1. Поголів'я молочного стада та динаміка виробництва молока в Україні та країнах ЄС

Країна	Поголів'я молочного стада, млн гол.					Обсяги виробництва молока, млн т				
	Роки									
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
Польща	2,47	2,53	2,59	2,70	2,68	9,31	9,00	9,14	8,89	8,74
Болгарія	0,31	0,31	0,30	0,32	0,34	0,55	0,56	0,60	0,70	0,75
Румунія	1,15	1,18	1,42	1,48	1,57	0,89	0,90	0,99	1,05	1,14
Україна	2,58	2,63	2,74	2,86	3,10	11,09	11,25	11,61	11,76	12,26
Словачія	0,28	0,28	0,29	0,29	0,29	0,81	0,80	0,85	0,95	0,96
Італія	1,76	1,75	1,88	1,83	1,84	10,48	10,50	10,50	10,49	10,27
Нідерланди	1,50	1,52	1,56	1,58	1,49	11,64	11,63	11,45	11,29	10,80
Франція	3,67	3,72	3,75	3,86	3,76	24,65	23,58	22,91	23,79	22,97
Австрія	0,53	0,53	0,53	0,53	0,52	2,90	2,77	2,72	2,72	2,66
Німеччина	4,19	4,18	4,17	4,23	4,09	29,76	29,08	26,46	27,47	27,32
Ірландія	1,06	1,03	1,02	1,02	1,02	5,54	5,33	4,94	5,09	5,22
Данія	0,58	0,57	0,57	0,57	0,55	4,80	4,83	4,73	4,58	4,48

*Джерело: розраховано автором за [7; 8].

обґрунтуванні перспектив збільшення обсягів виробництва молокопродукції вітчизняними товаровиробниками.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Молочні продукти — це споживчі товари, для яких характерний сталий попит і вони не можуть бути замінені іншими. При цьому молочна галузь займає важливе місце в економіці будь-якої держави із забезпечення населення продуктами харчування першої необхідності за відповідного рівня наявного поголів'я молочного стада та ефективності виробництва молока (табл. 1).

Згідно наведених даних (табл. 1), найбільше поголів'я молочного стада серед країн ЄС у 2011 р. зафіксовано у аграрних підприємствах Німеччини (4,19 млн гол.) і Франції (3,57 млн гол.), найменше — Словачії (0,28 млн гол.) та Болгарії (0,31 млн гол.) з відзначеною тенденцією до його зменшення на 3,4% та 8,8% у 2011 р. проти 2007 р. відповідно.

На сільськогосподарських підприємствах України на кінець 2011 р. наявне поголів'я корів становило 2,58 млн гол. з різкими темпами його скорочення на 0,52 млн гол. або 16,8% проти 2007 р., хоча галузь молочного скотарства функціонує майже на рівні Німеччини та Франції.

Наведена ситуація в Україні контрастує із динамікою розвитку молочної галузі багатьох інших країн, які формують загальносвітовий позитивний тренд виробництва молока. І якщо порівнювати обсяги виробництва молока в Україні (11,09 млн т) з країнами ЄС (табл. 1), то національні товаровиробники у 2011 р. суттєво поступаються лише Німеччині (29,76 млн т) і

Франції (24,65 млн т), знаходячись на рівні виробництва даної продукції серед таких країн, як Італія (10,48 млн т), Нідерланди (11,64 млн т), Польща (9,31 млн т).

За останнє десятиліття розвиток галузі молочного скотарства в Україні показав незадовільні результати. Цей період відзначений скороченням поголів'я корів та обсягів виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах, що цілком пояснюється загальними кризовими явищами як в економіці країни, так і в аграрному її секторі. Падіння купівельної спроможності населення, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та обмеженість державної підтримки галузі спонукало стрімке вирізання молочного стада аграрними підприємствами.

У подальшому темпи зниження продукції молочного скотарства дещо призупинились але не змінили загальну екстенсивність свого розвитку.

Так, протягом 2001—2011 рр. частка молока у загальній структурі виробництва валової продукції сільського господарства України зменшилась з 13,6% до 11,9%. Поголів'я корів за всіма категоріями господарств скоротилося в 1,9 рази — із 4918,1 тис. гол. у 2001 р. до 2582,2 тис. гол. на кінець 2011 р. При цьому обсяги виробництва молока за цей же період зменшились на 17,5% і складають 11086,0 тис. т проти 13444,2 тис. т відповідно (табл. 2).

Характерний спад обсягів виробництва молока небезпідставно зумовив зростання попиту населення на молокопродукти. І якщо за 2001—2006 рр. обсяги споживання молочної продукції на одну особу збільшились до 29,5 кг за рік або 14,4%, то починаючи з 2007 р., спостерігається негативна тенденція до його скорочення (рис. 1).

Таблиця 2. Основні показники молочного скотарства в аграрних підприємствах України (усі категорії господарств)

Роки	Поголів'я корів	Обсяг виробництва молока	Споживання молочної продукції*	Експорт*	Імпорт*
	тис. гол.	тис. т	кг на 1 особу на рік		
1990	8378,2	24508,3	373,2	1926	64
1995	7531,3	17274,3	243,5	1420	58
2001	4918,1	13444,2	205,2	1900	100
2002	4715,6	14142,4	225,3	925	59
2003	4283,5	13661,4	226,4	1145	74
2004	3926,0	13709,5	226,0	2126	80
2005	3635,1	13714,4	225,6	1901	112
2006	3346,7	13286,9	234,7	950	150
2007	3095,9	12262,1	224,6	939	199
2008	2856,3	11761,3	213,8	1140	234
2009	2736,5	11609,6	212,4	919	455
2010	2631,2	11248,5	206,4	956	273
2011	2582,2	11086,0	204,9	1000	248

* Обсяги наведено в перерахунку на молоко. Джерело: розраховано автором за [5].

Рис. 1. Динаміка фонду та обсягів споживання молока і молокопродуктів (у перерахунку на молоко) у 1990–2011 рр

Джерело: розраховано автором за [5; 7].

Наведена динаміка (рис. 1) визначає значене падіння споживання молока та молокопродуктів у 2011 р. і складає 175,1 кг/рік або 46,1% на одну особу від встановленої норми 380 кг/рік.

Для покращення вищенаведеної ситуації останніми роками відбуваються значні зміни у відповідній кластеризації за регіональною ознакою виробництва молокопродукції. Якщо раніше молочне виробництво було досить рівномірно розподілено по території України, то зараз основні виробничі потужності зосереджуються навколо основних ринків збуту молочної сировини. Це наперед регіони з великою концентрацією молокопереробних потужностей.

Серед них є частка і Полтавської області, однієї з найбільших за обсягом переробки молока в регіональній структурі виробництва, яка зростає із 7,4% до 13,6% у 2011 р. проти 2000 р. Аналогічне зростання відбулося і в інших регіонах України, наприклад у Черкаській області з 6,6% до 9,8%, Чернігівській з 5,4% до 8,7% відповідно. І як наслідок, у таких регіонах відбувається відродження галузі молочного скотарства — зростає поголів'я худоби, обсяги і рентабельність виробництва молокопродукції.

Таблиця 3. Рентабельність виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області у 2007–2011 рр.

Показники	Роки					2011 р. до 2007 р. (+;-)
	2007	2008	2009	2010	2011	
Повна собівартість реалізації, грн. т	1215,33	1409,04	2019,10	1820,13	2457,55	1242,22
Середні ціни реалізації, грн. т	1093,8	1823,3	2146,3	1943,9	3172,7	2078,9
Рентабельність (збитковість) виробництва, %	-0,1	29,4	6,3	6,8	29,1	29,2
у. т. ч.:						
– державні підприємства	-3,9	20,3	-3,2	-4,1	8,7	12,6
– недержавні підприємства	0,1	29,7	6,8	7,3	29,8	29,8
з них:						
– господарські товариства	-2,0	25,9	3,0	6,1	29,5	31,5
– приватні підприємства	9,6	43,8	19,0	14,4	35,4	25,8
– виробничі кооперативи	-2,4	32,2	11,8	2,5	22,6	25
– інші підприємства	-13,5	-1,8	-9,7	-26,6	29,2	42,7

* Джерело: розраховано автором за [4; 5].

Зазначена тенденція досліджена нами на прикладі аграрних підприємств Полтавської області (табл. 3).

Виходячи з наведених даних (табл. 3), собівартість виробництва та реалізації молока у Полтавській області має тенденцію до зростання. Так, за 2011 р. порівняно із 2007 р. собівартість виробництва молока зросла у 2 рази, а реалізаційна ціна майже втричі. Це послужило імпульсом до зростання рентабельності аграрних підприємств з 0,1% до 29,2% у 2011 р. проти 2007 р.

Особливу роль у вирішенні проблеми з відродження і подальшого розвитку молочного скотарства сільськогосподарських підприємств області належить реструктуризації кормової бази та поліпшенню якості кормів. Адже до 2/3 продуктивного приросту тварин можна отримати лише за рахунок організації раціональної годівлі худоби.

Виходячи з цього, постає необхідність збалансування раціону годівлі за витратами поживних речовин, оскільки їх нестача веде до зниження рівня молочної продуктивності. Крім того, це потребує заходів істотного поліпшення розвитку польового кормовиробництва, лукопасовищного господарства і промислового виробництва кормів

(комбікормів, білково-вітамінних добавок, мінеральних кормів). Де на кожний відсоток підвищення виходу кормів, за підрахунками експертів, з 1 га умовної ріллі прибуток від молочного скотарства на одну голову дійного стаду зростає: в Степу на 1,9%, Лісостепу — 1,1%, Поліссі — 0,6% [2].

Разом з цим, суттєву складову ефективності виробництва про-

дукції молочного скотарства відіграє і порідність худоби, серед яких найбільшою продуктивністю відзначається Українська червоно-ряба, Голштинська, Голландська та Англєрська породи.

Зокрема, вагомий вплив на підвищення рентабельності виробництва молокопродукції справляють витрати із утримання і обслуговування молочного стада. Так, питомі затрати при прив'язному утриманні корів (доставка-роздача кормів) складають 70% для обслуговуючого персоналу від усіх витрат праці. Серед яких найбільш трудомістким процесом є доїння корів, на яке припадає близько 40% усіх затрат живої праці на молочній фермі. Тому резервом зниження трудовитрат у молочному скотарстві є впровадження і використання ефективних засобів механізації, які сприятимуть значній економії виробничих та трудових ресурсів праці.

Наразі, серед вищезазначених тенденцій та ініціативи аграрних підприємств постає необхідність ефективного функціонування молочного комплексу країни, основним стратегічним завданням якого є підвищення концентрації виробництва з підтримкою зваженої державної політики, де на перші позиції повинна виходити кількісна і якісна ознака у виробництві молокопродукції (рис. 2).

Дієве управління якістю та підвищення обсягів виробництва молока дозволить сформувати потужний потенціал у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Запровадження такої управлінської системи на рівні товаровиробника дозволить значно підвищити результативність виробничої діяльності як спонукаючий чинник розвитку молочного скотарства.

ВИСНОВКИ

Ефективність розвитку молочного скотарства повністю залежить від раціонально побудованої структури управління виробничими процесами кожного аграрного підприємства. Динамічність зростання обсягів виробництва молокопродукції можливе тільки на основі створення дієвої повноцінної кормової бази, поліпшення селекційно-плеємної роботи та використання нових технологій з утримання тварин. Крім того, ліквідація диспаритету цін на вироблену продукцію та удосконалення інфраструктури ринків молока і молокопродуктів забезпечить узгодження рівноправних умов товаровиробників (як учасників ринку) до максимального приведення їх виробничих витрат у

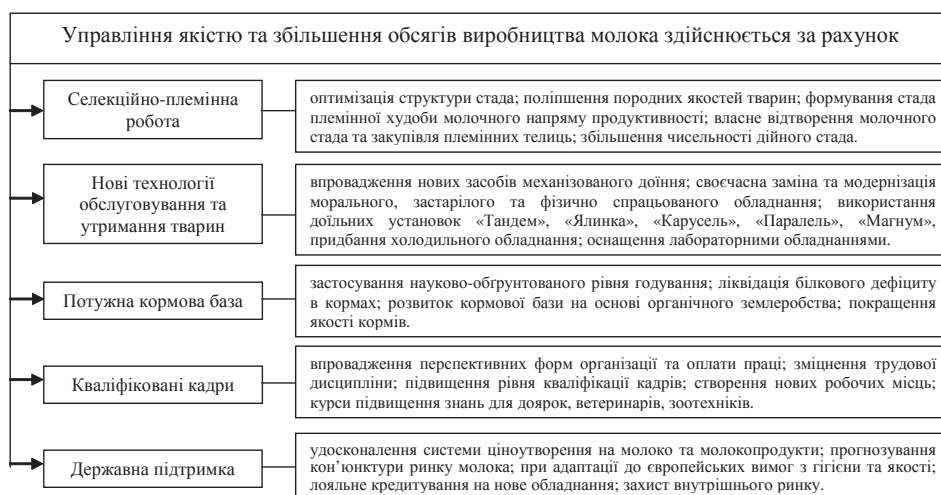

Рис. 2. Перспектива становлення і розвитку молоковиробництва, авторська розробка

відповідність реалізаційним цінам із досягненням високої результативності господарювання і тим самим розвитку молочного скотарства в цілому.

Впровадження таких заходів для товаровиробників молокопродукції дозволить значно підвищити якість і конкурентоспроможність своєї продукції з отриманням сертифікації згідно стандартів ISO, що в свою чергу забезпечить довіру вітчизняних споживачів до якості продукції, створить додаткові ринкові переваги перед конкурентами і надасть можливість виходу на зарубіжні ринки.

Література:

1. Білуняк А.В. Досвід країн світу у споживанні та функціонуванні ефективних каналів збуту худоби й тваринницької продукції / А.В. Білуняк // Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 147—152.
 2. Бусенко О.Т. Технологія виробництва продукції тваринництва: Підручник / Бусенко О.Т. — К.: Вища освіта, 2005. — 496 с.
 3. Васютинська Ю.О. Шляхи розвитку молочної галузі України / Ю.О. Васютинська // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 166—171.
 4. Головне управління статистики у Полтавській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.poltavastat.gov.ua>
 5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 6. Ладика В. Світовий молочний ринок: стан та перспективи / В. Ладика, О. Масляк // Пропозиція. — 2009. — № 3. — С. 51—54.
 7. Проект "Агрібенчмарк. Молоко 2010" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agribenchmark.org>
 8. Eurostat data base 2010 Luxembourg; European Commission [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Стаття надійшла до редакції 26.03.2013 р.